

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.1.37>

ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ ЩОДО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ВИКОНАВЦІВ

Кракан Р.О.

*аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу,
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ORCID: 0009-0004-5809-8845

Кракан Р.О. Повноваження суду щодо контролю за діяльністю виконавців.

Стаття присвячена дослідженню повноважень суду щодо контролю за діяльністю виконавців на прикладі вітчизняного цивільного судочинства. Вказано, що наділення державних і приватних виконавців широким колом повноважень є обґрунтованим, оскільки це забезпечує швидке та ефективне виконання судових актів, проте водночас створює ризики зловживань та порушення прав учасників виконавчого провадження. Судовий контроль виступає необхідним механізмом балансу між оперативністю виконання та гарантіями захисту прав сторін. У статті наведено приклади конкретних форм реалізації судового контролю: роз'яснення судових рішень виконавцям, розгляд скарг на їхні дії чи бездіяльність, винесення окремих ухвал, зобов'язання подати звіт про виконання рішення, застосування дисциплінуючих заходів за недбале виконання обов'язків. Підкреслено значення скорочених строків розгляду скарг як механізму оперативного реагування на можливі порушення та забезпечення невідкладного відновлення прав осіб. Обґрунтовано, що судовий контроль не дублює повноваження виконавця, а виконує специфічну функцію – перевірку законності та адекватності дій виконавця, усунення порушень і відновлення порушених прав. У статті визначено ключові функції судового контролю: контрольну, гарантійну, захисну, регулятивну, компенсаційну та виховну (дисциплінуючу), що сприяють стабільності та передбачуваності виконавчого процесу. Окремо акцентовано на новій для цивільного процесу конструкції – звіті боржника про виконання судового рішення, яка підвищує відповідальність учасників провадження та ефективність виконання актів суду. Автор доходить висновку, що стадія виконання судових рішень є ключовою для реалізації права на справедливий суд, адже лише фактичне виконання забезпечує реальне відновлення порушених прав і інтересів особи. Судовий контроль при цьому виступає невід'ємною гарантією верховенства права, зміцнює довіру до правосуддя, забезпечує обов'язковість судових актів і запобігає зловживанням владними повноваженнями виконавців, створюючи правові умови для ефективного виконання рішень у демократичній правовій державі.

Ключові слова: судовий контроль, виконавець, цивільне судочинство, виконання судового рішення, оскарження дій виконавця, процесуальні гарантії, верховенство права.

Krakan R.O. Court powers regarding oversight of enforcement officers' activities.

The article is devoted to examining the powers of the court in overseeing the activities of enforcement officers, using the example of domestic civil proceedings. It is noted that granting both state and private enforcement officers a broad range of powers is justified, as it ensures the prompt and effective execution of judicial acts; however, it simultaneously creates risks of abuse and violations of the rights of participants in enforcement proceedings. Judicial oversight functions as an essential mechanism to balance the efficiency of execution with guarantees for the protection of the parties' rights. The article provides examples of specific forms of judicial control, including the clarification of court decisions to enforcement officers, consideration of complaints regarding their actions or inaction, issuance of separate rulings, the obligation to submit reports on the execution of decisions, and the application of disciplinary measures for negligent performance of duties. The significance of shortened timelines for reviewing complaints is emphasized as a mechanism for rapid response to potential violations and ensuring the prompt restoration of rights. It is argued that judicial oversight does not duplicate the powers of the enforcement officer but performs a specific function – examining the legality and adequacy of the officer's actions, eliminating violations, and restoring infringed rights. The article identifies the key functions of judicial control: supervisory, guarantive, protective, regulatory, compensatory, and educational (disciplinary), which contribute to the stability and predictability of the enforcement process. Particular attention is given to a novel construct in civil proceedings – the debtor's report on the execution of a court decision – which enhances the accountability of participants and the effectiveness of judicial act implementation. The author concludes that the stage of enforcement is crucial for the realization of the right to a fair trial, as only the actual execution ensures the genuine restoration of

violated rights and interests. Judicial oversight, in this context, represents an indispensable guarantee of the rule of law, strengthens public confidence in the judiciary, ensures the binding nature of judicial acts, and prevents abuse of power by enforcement officers, thereby creating the legal conditions necessary for the effective execution of decisions in a democratic legal state.

Key words: judicial control, enforcement officer, civil proceedings, execution of court decisions, appeal against enforcement actions, procedural guarantees, rule of law.

Постановка проблеми. Проблема реалізації судового контролю за діяльністю органів та посадових осіб, що здійснюють примусове виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів, набуває особливого значення в сучасних умовах.

Практика ЄСПЛ неодноразово наголошувала, що держава зобов'язана забезпечити реальне виконання рішень національних судів як складову права на справедливий суд. Виконання судових рішень є невід'ємною складовою правосуддя відповідно до ч. 2 ст. 129 Конституції України, тому судовий контроль за діяльністю виконавців виступає гарантією ефективності правосуддя. А в умовах реформування системи примусового виконання рішень та появи приватних виконавців судовий контроль постає ще більш актуальним. Необхідно визначити, наскільки суд може впливати на їхню діяльність, враховуючи баланс незалежності виконавця і гарантій прав сторін виконавчого провадження.

Останні зміни в процесуальному законодавстві щодо запровадження інституту судового контролю в усі види судочинства показують актуальність даного питання та потребу комплексного дослідження.

Тому **метою даної статті** є дослідження повноважень суду щодо контролю за діяльністю виконавців на прикладі вітчизняного цивільного судочинства.

Стан опрацювання проблематики. Проблематику судового контролю у своїх працях висвітлювали К.О. Кропивна, О. Крупчан, В. Перепелюк, І. Черненко та деякі інші науковці. Водночас, більшість досліджень була здійснена ще до розширення сфери застосування судового контролю. Крім того, на сьогодні в науці відсутнє комплексне дослідження про повноваження суду щодо контролю за діяльністю виконавців.

Виклад основного матеріалу. Виконавці відповідно до чинного законодавства наділені широким колом повноважень щодо примусового виконання судових актів. І це слід підтримати, оскільки в протилежному випадку у таких осіб не було б реальних можливостей швидко та ефективно виконувати судові акти. Одночасно широкі повноваження можуть створювати умови для зловживань своїми правами та можливостями. Тому необхідно врівноваження та контроль з боку інших органів над приватними виконавцями та органами державної виконавчої служби.

Таким органом є суд, який розглядав конкретну судову справу.

Як зазначає І. Черненко, який досліджував судовий контроль в адміністративному судочинстві: «судовий контроль – це спеціальний вид провадження в адміністративному судочинстві, відмінний від позовного, що має спеціальну мету та полягає не у вирішенні нового публічно-правового спору, а у перевірці всіх обставин, що перешкоджають виконанню такої постанови суду та відновленню порушених прав особи-позивача» [1, с. 261].

За аналізом чинного законодавства суд має досить широкі повноваження щодо контролю за діяльністю виконавців.

Однак першою можливістю, яка з'являється на початку виконання судових актів – це необхідність роз'яснити виконавцю судові рішення, яке прийняте судом. В такому випадку відповідно до чинного законодавства виконавець вправі звернутися до суду, який розглядав справу, і отримати роз'яснення у встановлені строки.

Вказане повноваження судді є дуже важливим і одночасно не встановлює вини виконавця. На даній стадії ще може не бути дій або бездіяльності виконавця, які треба оскаржувати. Роз'яснення судового рішення – це певний засіб із запобігання подальшим спорам та оскарженням процесу виконання, оскільки в процесі розгляду справи сторони та суд можуть розуміти основні аспекти виконання не таким чином, як виконавець.

Як слушно зазначають О. Крупчан та В. Перепелюк, «важливим фактором, що впливає на ефективність виконання, є чіткість та ясність резолютивної частини судового рішення» [2].

Тому це дуже важливе повноваження суду щодо контролю за виконанням судового акту, яке на першому ж етапі може запобігти неправильному виконанню або затягуванню виконання судового акту.

В ході виконання провадження сторони можуть бути не задоволені рішенням діями або бездіяльністю виконавця, але це не означає, що виконавець обов'язково веде себе незаконно. Остаточною інстанцією у вирішенні питання правильності дії виконавця є суд.

У разі незгоди учасників виконавчого провадження з діями або бездіяльністю виконавця ці особи мають право звернутися до суду для перевірки таких дій та спонукання виконавця до дій або коригування його поведінки.

Право на оскарження дій виконавця ґрунтується на ст. 55 Конституції України, яка гарантує кожному право на судовий захист від рішень, дій чи бездіяльності органів влади, посадових і службових осіб. З огляду на публічно-владний характер повноважень виконавця, його діяльність підлягає судовому контролю у тих самих межах, що й діяльність інших суб'єктів владних повноважень.

Згідно із Законом України «Про виконавче провадження», а також відповідними розділами процесуальних кодексів, сторони виконавчого провадження (стягувач, боржник, інші учасники) можуть подати скаргу до суду на рішення, дії або бездіяльність виконавця. Підставами для оскарження можуть бути порушення порядку вчинення виконавчих дій, перевищення повноважень або їх неналежне здійснення, невиконання виконавцем покладених на нього обов'язків, зволікання із вчиненням дій, що призводить до порушення прав сторін.

А ч. 1 ст. 450 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) визначає скорочені порівняно з іншими формами провадження строки: «Скарга розглядається у двадцятиденний строк з дня прийняття її до розгляду у судовому засіданні за участю стягувача, боржника і державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця, рішення, дія чи бездіяльність яких оскаржуються. У виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду цей строк може бути продовжений не більше ніж на двадцять днів за вмотивованим клопотанням однієї зі сторін або з ініціативи суду» [3].

Призначення законодавцем скорочених строків для такого провадження вказує на значущість стадії виконання судових актів. Справа може розглядатися достатньо довго, але коли суд остаточно визначився та виніс справедливе і законне рішення, воно має бути виконане якомога швидше.

Ч. 2 ст. 451 ЦПК визначає, що «у разі встановлення обґрунтованості скарги суд скасовує оскаржувані рішення та визнає оскаржувані дії чи бездіяльність неправомірними і зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця усунути порушення (поновити порушене право заявника)» [3].

Крім того, суддя відповідно до ч. 1 ст. 262 ЦПК, «виявивши при вирішенні спору порушення законодавства або недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, постановляє окрему ухвалу, незалежно від того, чи є вони учасниками судового процесу». Це положення розповсюджується і на «державного виконавця, іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця» (ч. 3 цієї ж статті [3]).

Таким чином суддя також здійснює контроль за діяльністю виконавців, коригує їх діяльність, виправляє системні недоліки та прогалини в їх діяльності, допомагає скоригувати поведінку в конкретній справі і не допускати подібних недоліків при виконанні інших судових актів.

Як слушно зазначає К.О.Кропивна, в даному випадку «дії суду будуть носити імперативний (зобов'язальний характер), але природа такого обов'язку витікає з судового рішення, яке само по собі вже є обов'язковим до виконання відповідно Конституції України» [4, с. 179].

Відповідно до ст.453-1 ЦПК «суд, який розглянув справу як суд першої інстанції, за письмовою заявою стягувача може зобов'язати боржника подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення», «стягувач може звернутися до суду із заявою ... в разі невиконання боржником судового рішення та за умови відкриття виконавчого провадження», «суд під час ухвалення рішення суду за власною ініціативою може зобов'язати відповідача подати у встановлений судом строк звіт про виконання такого рішення незалежно від характеру спору, якщо суд допускає негайне виконання рішення суду» [3].

Звіт про виконання судового рішення – відносно нова конструкція в цивільному та господарському судочинстві [5]. В адміністративному процесі вона існувала вже давно.

Зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення є важливою контрольною складовою від суду, яка додаткова дисциплінує виконавця (в широкому сенсі цього слова) при виконанні ним дій. Дійсно, не всі рішення виконуються за допомогою державного або приватного виконавця. Деякі судові акти необхідно виконати певним державним органам і посадовим особам, і спонукання з боку держави в особі виконавця в даному випадку не відбувається. Тому суд перебирає на себе ці повноваження і може встановити посилений контроль у вигляді зобов'язання надати звіт про виконання такого судового акту.

І як вірно зазначив Верховний Суд в ухвалі від 07.05.2024 у справі № 160/5259/20, «суд, встановлюючи строк для подання звіту, повинен враховувати особливості покладених обов'язків згідно із судовим рішенням та можливості суб'єкта владних повноважень їх виконати» [6].

Питанню виконання в процесуальному законодавстві призначено значне місце. Наприклад, в ЦПК України є 2 розділи: Розділ VI «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень

у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб)» та Розділ VII «Судовий контроль за виконанням судових рішень», що вказує на значущість даного питання.

І. Черненко слушно зауважує, що, з одного боку, «законодавство України встановлює дискреційні повноваження суду щодо застосування судового контролю виконання судового рішення» [1, с. 261], однак з іншого, що «суд не може самостійно, за власною ініціативою, контролювати посадових осіб, уповноважених виконувати судові рішення, давати їм доручення, витребувати звіти» [1, с. 261].

Дійсно можемо спостерігати, що практично всі дії, пов'язані з судовим контролем (крім роз'яснення судового акта виконавцю) потребують активних дій від зацікавлених осіб, які можуть скласти власне враження щодо належного виконання особою своїх професійних обов'язків, і у разі, якщо учасники виконавчого провадження не задоволені якістю, швидкістю та ефективністю виконавчих дій, вони мають право ініціювати процедури контролю. Хоча деякі важливі процедури, такі як окрема ухвала або звіт про виконання судового акта, суд вправі здійснити і з власної ініціативи. Тому не можна цілком погодитися з думкою вказаного дослідника.

Деякі процедури контролю ініціюються прямо в процесі розгляду судової справи (це можуть бути окрема ухвала або зобов'язання подання звіту про виконання судового акту), інші повноваження можуть бути реалізовані виключно після винесення судового акту та при проведенні дій або відсутності таких дій (бездіяльності) з боку виконавця, що викликає реакцію стягувача, боржника чи інших учасників виконавчого провадження. Таким чином можна зробити висновок, що положеннями про можливості впливу судді на стадію виконання пронизане все процесуальне законодавство.

За аналізом процесуального законодавства щодо повноважень суду з контролю за діяльністю виконавців, можна зробити висновок про виконання судом декількох важливих функцій.

Функція контролю – в тому, що центральне місце судді в процесі не закінчується моментом винесення рішення. Хоча на нього не покладено обов'язок виконання рішення, але при неналежному виконанні його власні повноваження здатні впливати на виконавця, спонукаючи його до відповідальної поведінки (ч. 1 ст. 453-1 ЦПК «суд, який розглянув справу як суд першої інстанції, за письмовою заявою стягувача може зобов'язати боржника подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення» [3]).

До даної функції примикає гарантійна функція – суддя гарантує дотримання законодавства та захист прав учасників процесу на всіх стадіях судового процесу, в тому числі на стадії виконання (ч. 2 ст. 438 ЦПК «суд має право витребувати від виконавця всі необхідні документи для вирішення питання про оголошення розшуку» [3]), що гарантує дотримання прав учасників виконавчого процесу та запобігання неадекватним діям виконавця та зловживанням з цього боку).

Захисна функція – в тому, що суддя встає на захист учасника процесу, який за наявності судового акта, що набрав законної сили, не може отримання виконання за таким актом. І в цьому випадку суд не обов'язково захищає позивача. Це може бути відповідач або третя особа, на користь яких винесено рішення або його частина (ч. 1 ст. 435 ЦПК «за заявою сторони суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, може відстрочити або розстрочити виконання рішення, а за заявою стягувача чи виконавця (у випадках, встановлених законом), - встановити чи змінити спосіб або порядок його виконання» [3]).

Регулятивна функція – в тому, що суд за необхідності забезпечує коригування поведінки виконавця (ч. 1 ст. 271 ЦПК «за заявою учасників справи, державного виконавця, приватного виконавця суд роз'яснює судові рішення, яке набрало законної сили, не змінюючи змісту судового рішення» [3]).

Компенсаційна – в тому, що у разі неправомірних дій виконавця суд може створити підстави для відшкодування шкоди особі (ч. 2 ст. 18 Цивільного процесуального кодексу України встановлює, що «невиконання судового рішення є підставою для відповідальності, встановленої законом» [3]).

Виховна (дисциплінуюча) функція – в тому, що суд уодноманітнює судову практику, дисциплінуючи поведінку виконавців (ч. 3 ст. 262 ЦПК визначає, що «суд може постановити окрему ухвалу щодо державного виконавця, іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця та направити її органам, до повноважень яких належить притягнення таких осіб до дисциплінарної відповідальності, або органу досудового розслідування, якщо суд дійде висновку про наявність в діях (бездіяльності) таких осіб ознак кримінального правопорушення» [3]).

Висновки. Стадія виконання судових рішень є ключовою складовою права на справедливий судовий захист, адже лише фактичне виконання рішень забезпечує реальне поновлення порушених прав та інтересів особи. Законодавець наділив державних і приватних виконавців широким колом повноважень для оперативного та ефективного виконання рішень, що в цілому відповідає завданню забезпечення невідворотності правосуддя. Разом із тим, концентрація владних повнова-

жень у руках виконавців створює ризики зловживань та порушення прав учасників виконавчого провадження. Саме тому необхідним елементом правової системи виступає судовий контроль, який виконує функцію балансу між оперативністю виконання та гарантіями захисту прав сторін.

Судовий контроль проявляється у кількох механізмах, кожен із яких підсилює гарантії ефективності правосуддя та запобігає свавільному тлумаченню чи затягуванню виконання.

Законодавець передбачив скорочені строки для розгляду скарг на дії (бездіяльність) виконавця, підкреслюючи значущість швидкого реагування на можливі порушення у сфері виконання. Крім того, запровадження нової конструкції – зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення – є кроком до підвищення дисципліни виконавців та державних органів у частині реалізації судових актів.

За аналізом процесуального законодавства щодо повноважень суду з контролю за діяльністю виконавців можна зробити висновок про виконання судом декількох важливих функцій: контрольної, гарантійної, захисної, регулятивної, компенсаційної та виховної (дисциплінуючої).

Судовий контроль з виконання судових рішень слід розглядати як невід'ємний елемент механізму забезпечення верховенства права. Подальше дослідження та вдосконалення повноважень судів щодо контролю за виконанням судових актів сприятиме зміцненню довіри суспільства до правосуддя та утвердженню принципу обов'язковості судових рішень як фундаментальної засади демократичної правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Черненко І. Практика застосування судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві. *Юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 261–266.
2. Крупчан О., Перепелюк В. Виконання рішень адміністративних судів: проблеми та шляхи їх вирішення. *Юридична Україна*. 2010. № 2 (86). С. 4–11.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
4. Кропивна К. О. Судовий контроль як засіб забезпечення ефективного виконання судових рішень. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2016. № 3–4. С. 177–182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2016_3-4_29.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень: Закон України від 21.11.2024 № 4094-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4094-20#Text>.
6. Ухвала Верховного Суду від 07.05.2024 у справі №160/5259/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118905192>.